

Jiří Havelka

Výzkum projektu interakce jevištních složek

Prostor a čas

Se scénografem Vladimírem Němečkem se již delší dobu snažíme otevírat pro sebe (ale nejen pro sebe) nové možnosti v práci s divadelním časem a prostorem. Ve všech našich společných inscenacích se snažíme pracovat s divákovou představivostí. V **1203 aneb Není nám smutno** se iluze jízda autem tvořila jen pomocí tří autosedaček a patníků, v **Nic nás nezastaví** se průjezdy messengeru Prahou děly jen pomocí kola-trenažeru a v **Panu Nulovi** osudy Jana Kříženeckého ožívaly jen pomocí čtyř rámu s plátnem a čtyř kinosedaček. Od té doby jsme se posunuli dál. Diváková představivost zde totiž není, jen aby vytvářela obrazy reálu podle divadelní iluze. Diváková obrazotvornost je přímo spolutvůrcem divadelního časoprostoru. S jistou mírou nadsázky bychom mohli říct, že divadelní časoprostor se vytváří až v představivosti diváka. Divadlo není zobrazování reality, divadlo není demonstrování vlastních nápadů – divadlo je nabídka pro diváka účastnit se hry na rozklad a opětovné složení reality. Divadelní, a tím skutečné, anebo naopak.

V tomto smyslu se divadlo ukazuje jako nejvýhodnější umění pro zkoumání možností práce (deformace) času a prostoru (jak na jevišti, tak v hlavě diváka). Jen v divadle totiž můžeme konfrontovat tvůrčí zestylovaný časoprostor s vnímáním času a prostoru tak, jak nám je všem společně daný. A pak vzniká úplně nový časoprostor, který je kombinací obého a je osobním časoprostorem v hlavě každého diváka. A ten nás zajímá nejvíce. Scénografie i režie se pak vlastně jeví jako usměrňovatelé divákovy představivosti. Jako složky dráždící divákovu schopnost imaginace rozličnými způsoby.

Oporou a velkou inspirací je nám fyzika se svou snahou popsat objektivní vesmír co nejpřesněji. Popsat svět, ve kterém žijeme bez zkrácení lidsky omezenou optikou. Exaktnost vědy spolu s abstrakcí jeviště a imaginací diváka pak může vytvářet erupci nových časoprostorů. Z výzkumu času a prostoru na jevišti se tak stává výzkum jedinečnosti divadelního tvaru v dnešním světě a zároveň výzkum možností hry s divákem, pro diváka a o divákovi.

Několik posledních našich inscenací už cíleně hledá a posouvá tyto možnosti:

Drama v kostce (Studio Ypsilon)

Černá díra (Dejvické divadlo)

Indián v ohrožení (HaDivadlo) – zde se čas a prostor dostali vlastně do hlavních rolí, nové vnímání času a prostoru je přímo tématem inscenace.

A samozřejmě bychom rádi v tomto směru pokračovali. Plánované experimenty:

Drama v kostce 2

Génius (inscenace o králi filmové imaginace – Georgesovi Meliesovi)

a další.

Reflexe některých časoprostorech experimentů:

Tvořivá síla herectví

19. dubna 2007

Hru Černá díra uvedlo pod vymyšleným autorovým jménem Dejvické divadlo

V Dejvickém divadle vzniklo představení nazvané Černá díra. Jako jeho autor je uváděn Doyle Doubt. Je to jméno vymyšlené, neboť to, co se pod tímto jménem předvádí a co divák vnímá, je výsledkem „řízené improvizace“ herců (Simona Babčáková, Martha Issová, Petr Koutecký, Václav Neužil, David Novotný, Jaroslav Plesl, Pavel Šimčík, Ivan Trojan), kterou inspiroval a „řídil“ režisér Jiří Havelka.

To jméno neexistujícího autora je však v něčem podstatné. Doubt znamená v angličtině nejistotu, pochybnosti – a to je myšlenkové východisko tohoto představení. Už název – Černá díra, kolapsar – ukazuje ke zvláštnímu zakřivenému časoprostoru, jež nelze vidět a identifikovat jeho částice je možné jen na základě jejich působení na jiná tělesa. Představení tuto podivuhodnou oblast vesmíru zhmotňuje jako „záhadnou a tajemnou“ sílu měnící všední běžnou realitu přítomností muže s kufrem, jenž na konci zapálí benzinovou pumpu, kde se vše odehrává, dále potom iracionálně se pohybujícím kotoučem (snad ze slámy) a hlavně předěly, kdy se jeviště ponoří téměř do tmy, a když se znovu rozsvítí, tak se čas i prostor mění a s nimi i postavy.

Reálný i smyšlený svět divadla

Tuto nejistotu a pochybnost uplatňuje představení i ve vztahu k divadlu. Divadelní čas i prostor jsou tu uchopeny jako prolínání a splynutí skutečnosti s fiktivností; jsou zároveň pravé a nepravé, schopné vyobrazit reálně existující svět a současně jej předvést na jevišti jako svět zcela smyšlený, v němž neplatí nic z pravidel a konvencí reálného bytí. Na těchto myšlenkových východiscích se zdvihá prvotní, základní, rozhodující a také sugestivní divadelní kvalita tohoto představení: hra herců. Toto představení nevypráví příběh, nevytváří napínavý děj ani nesdělují témata. Je jakýmsi herním i hravým průnikem k podstatě tvorby postavy jako divadlem stvořeného člověka. Upřesnit by se to dalo označením za sondu do tvorby charakteru jako souboru fyzických, psychologických a morálních rysů. Krok za krokem se v prostoru benzinové pumpy, mezi barovým pultem, telefonem a toaletou konkretizují a definují – opakovanými gesty, akcemi, projevy chování i stejnými replikami jako výrazy charakteru – jednotlivé odlišené individuality. A pak začne působit transformující síla časoprostoru. Postavy se začnou rozvíjet. Určující, konkretizující rysy charakterů přebírají jiní herci, chovají se a jednají tak, jak se chovali a jednali na počátku představení ti, kdo svou hrou ten nebo onen charakter improvizací formovali a předváděli. Každý může hrát každého, což se také děje, může se vynořovat odkudkoliv a kamkoliv zase mizet. A nejen to. Postavy se zdvojují, a dokonce jednu postavu hraje i více herců: říkají totéž, dělají tatáž gesta, hýbou se stejně. Na jedné straně se tak zvýrazňují a upevňují charakteristické rysy jednotlivé postavy, na straně druhé jako by se charakter rozplýval, rozmazával. Jako by tím množstvím „ztělesňovatelů“ jednoho charakteru uskutečňujícího podobu „reálného člověka“ přestávala tato realnost existovat a zůstávala jen fikce. Představení tak stvrzuje známou definici, že herec sám sebou hraje smyšlenou postavu spojením „řízené improvizace“ s tradičním principem herectví činohry. Demonstruje tak hereckou tvořivost jako možnost i schopnost stvořit skutečný i neskutečný svět lidí. Samozřejmě se tohle neobejde bez imaginace, vtipu, nadhledu komediantského odlehčení. Takže ten průnik k ryzí podstatě charakterního herectví a tím k podstatě herecké tvořivosti je divadlem, které touto divadelní ryzostí také příjemně pobaví. A je i cenným příspěvkem pro rozvíjení cílevědomého ansámblového herectví Dejvického divadla.

HODNOCENÍ LN

Doyle Doubt: Černá díra

Výprava: Dáda Němeček, Lucie Masnerová

Dramaturgie: Eva Suková

Režie: Jiří Havelka

Dejvické divadlo, premiéra 12. 4.

JAN CÍSAŘ: Doyle Doubt: Černá díra, r. J. Havelka, Dejvické divadlo Praha. Je to pro mne tvořivé hledání odpovědi na otázku, již dnes pokládám pro českou činohru za klíčovou: jak spojit tradici herectví tohoto divadelního druhu s těmi postupy, jež pro stručnost nazvu »alternativní postdramatickou pozdní modernou«.

ANKETA

Nejlepší inscenace roku 2006

PETR CHRISTOV: I když premiéra byla na konci roku 2005, mělo by to být v rámci možností v pořádku: Jiří Havelka a kolektiv: Drama v kostce, r. Jiří Havelka, Studio Ypsilon (Malá scéna). Inscenace je nádhernou ukázkou esence divadla, hravé divadelnosti a důkazem, že teorie dramatu a divadla se dá ukázat i v praxi.

Z Einsteina vznikl divadelní zázrak

Einsteinova slavná teorie relativity mnohým laikům splývá s nezáživným školním učivem. Pražský režisér Jiří Havelka novou inscenací *Indián v ohrožení* v brněnském HaDivadle dokázal, že suchopárná fyzika, studený vesmír a nevyzpytatelný čas nemusí být kategorie odtahité ani umělecky. Z Einsteina objevil stvořil mimořádně zábavné a zároveň hloubavé představení.

Kmenový režisér Ypsilonky, který nedávno bodoval v anketě *Divadelních novin* s podobně koncipovanou hříčkou *Černá díra*, hodinový opus didakticky rozlomil na dvě rovnoměrně části. Zpočátku si divák vyslechne přednášku s názorně demonstrováním pojetím prostoru, v němž je čtvrtým rozměrem čas. Ve více či méně rozverných výstupech přednášejícího, který je v podání nemožně postrojeného Cyrila Drozdy zaniceným, ale povýšeným vědátorem, si osvěžíte, jak fungují zákony setrvačnosti, síly, akce a reakce. Havelka své publikum nenásilně přivede k tomu, jak do Einstenových úvah vstoupilo světlo. Před velkou počmáranou tabulí a se šesticí figurantů vyzbrojených jen baterkami dokáže, že naše

CESTUJÍCÍ Einsteinovské paradoxy prožívají cestující ve vlakovém vagonu

FOTO: MAFA – MONIKA TOMÁŠKOVÁ

pozemské představy jsou vázány na konvenční vidění.

A pak Havelka přednášku překlápí do divadelní reality. Školní tabule se rozestoupí a příběhy šestice cestujících s einsteinovsky rozježenými hřívami ve vlakovém vagonu ukáží nejen jeden paradox ve vnímání světa kolem nás. Časové roviny Havelka později prudce střihá a přeskupuje. A tak může zloděj s ukradeným kufrem opravdu v podivné smyčce zezadu doběhnout průvodčího,

který ho pronásleduje. Je zřejmé, že lehké slovní zaškokbrnutí, opožděný nástup některého z herců může totálně zbourat úžasně iluze, jejichž je Havelka strůjcem i hybatelem.

A právě přesně šlapající timing (byť při premiéře místy skřípnul) má maximální podíl na úspěšném vyznění celého večera. Tady nejde o hluboké herecké výkony, jako spíš o umění říct svoji repliku včas. Havelka inscenaci korunuje efektním a silným finále. Před publi-

kem se rozevře světelný laserový tunel, který je ilustrací vesmírného nekonečna, moodyovskou cestou na druhý břeh nebo i biblickou demonstrací stavu, kdy tady všude bylo prázdno a nad vodami se vznášel pouze boží duch.

HaDivadlo v posledních sezonách stagnovalo. Podobnou inscenací, která publikum znovu přesvědčí, že tady umí zajímavé divadlo, potřebovali HaDi už jako sůl. *Indián v ohrožení* je výtečný kus, který nutí maximálně zapojovat představivost a přehodnocovat pojetí třírozměrného světa. Je to v pravém slova smyslu divadelní zázrak. Naplňuje, posunuje i proměňuje to, co je na divadle pro jeviště i hlediště nejdůležitější – bezbřehou Imaginaci.

Recenze

Luboš Mareček
Redaktor MF DNES

hodnocení **90 %**

JIŘÍ HAVELKA A HADI

Indián v ohrožení

HaDivadlo Brno, režie J. Havelka, hrají I. Baráth, C. Drozda, M. Chalány, M. Ludvíková a další.

RECENZE

Drama v kostce

úvod do teorie divadla pro každého

Na divadle je možné všechno – s tímhle heslem začínala Ypsilonka před drahnými lety ještě v Liberci a dnešní mladá generace tohoto divadla – jmenovitě režisér Jiří Havelka – se pod toto prohlášení může směle podepsat. Kolektivní dílo Drama v kostce, které společně se čtyřmi herci na malé scéně Studia Y stvořili, je důkazem, že divadlo je jedno velké nic, které však dokáže úplně cokoli.

Na počátku je prázdný prostor, trochu kouře a člověk. Tedy postava A když přijdou čtyři, začne se mezi nimi něco dít. Vespoleň jednání se tomu říká. V prostoru není nic a přesto se hrou herců – „poutým“ hraním (si) – zjevuje mnohé. Když se z ničeho nic objeví dveře, které viditelně nikam nevedou, a ačkoli jsou herci stále v jednom a tomtéž prostoru, jejich postavy přecházejí z jednoho patra do druhého, jezdí výtahem, kráčejí po pláži... Čtveřice pátrá, zkoumá, ohledává svou situaci. A výsledek? Svět kolem nich, to je divadlo. A kdy že to skončí? Přeče až něco zahrají. A tak ti čtyři sehrají ve druhé polovině inscenace krátké představeníčko (tentokrát i s několika rekvizitami a příznanými zákulisními efekty), které skončí – jak jinak – opět v prázdném prostoru s trochou kouře.

Humor inscenace spočívá především ve velmi povedené hře se základními divadelními principy. Teží z divadelního předvádění a z mož-

ností, které nabízí lidská představitost. Na divadle si stačí něco přát a můžete to mít. Třeba si namalujete do prostoru dveře a vstoupíte (jako) do vedlejší místnosti. Nebo si (jako) představíte šálek, nalijete si (jako) kávu a (jako) pijete. Člověk se ale nesmí divit, když se mu něco z toho v ruce skutečně zhmotní. Právě na tomto rozporu mezi realitou, hrou a divadelním universem je založena většina komediálních situací inscenace. Herci jsou skvělí – a byť bezpochyby chvílemi improvizují, není v jejich hře sebemenší náznak bezradnosti či nejistoty – vědí o všem, co dělají, plně vnímají, co konají druzí. První polovina inscenace patří k tomu nejlepšímu, co se dá na současném (autorském) divadle vidět – skvostná je kupříkladu scénka s divadelními fackami, údery, kopanci a jinými násilnými lahůdkami. Ve druhé polovině, kdy se „hráje divadlo“, je humoru sice stále dost, zdá se však, že kouzlo lehounce slábně. Drama v kostce je ale přesto nádhernou ukázkou esence divadla a hravé divadelnosti.

J. Havelka a kolektiv: Drama v kostce
režie Jiří Havelka
Studio Ypsilon (Malá scéna)
premiéra 16. 11. 2005
Recenze / petr christov

